

CONTACTPUNT VOOR SEKSUELE MISBRUIKEN BINNEN HET KADER VAN PASTORALE RELATIES

Seksueel misbruik van kinderen

Handreiking voor wie in de pastorale sector werken (priesters – diakens – leken)

Inleiding

Bij het einde van het Tweede Vaticaans Concilie op 5 december 1965 schreven de bisschoppen dat christenen "de vreugde en de hoop, het verdriet en de angst van alle andere mensen" tot hun eigen vreugde, hoop, verdriet en angst moesten maken. (Gaudium et Spes 1). De gelovige gemeenschap heeft dat vaak gedaan. Vaak ook niet. Gelovigen hebben dikwijls geweld bestreden. Aan de zijde van God. Toch hebben ze ook geweld gebruikt. Soms zelfs in de naam van God. In dit schrijven hebben we een concrete vorm van geweld voor ogen, namelijk seksueel geweld tegen kinderen.

Ieder kind heeft recht op fysieke, psychische, seksuele en spirituele integriteit. Seksueel misbruik schendt deze integriteit op al die gebieden en vormt daardoor een inbreuk op de waardigheid van de mens. Mensen, die pastoraal werkzaam, kunnen daarmee geconfronteerd worden. Dit grove misbruik kan gepleegd zijn door een familielid, door een bekende, door een vreemde of ook door iemand die in de kerk een functie bekleedt. In al deze gevallen kan de kerk een taak hebben bij de begeleiding van diegenen die zich tot haar wenden op zoek naar troost, begeleiding en recht. We richten deze brochure tot allen die een pastorale verantwoordelijkheid dragen voor de gelovige gemeenschap in België, professioneel of als vrijwilliger, op een parochie, in een school, in de gezondheidszorg, in de gevangenis of in de jeugdpastoraal. Bij die opdracht kunnen pastorale medewerkers namelijk geconfronteerd worden met slachtoffers en daders van seksueel misbruik. Opvoeding steunt op vertrouwen. Seksueel geweld schokt vertrouwen. Het schokt heel onze maatschappij. Wereldwijd. Ook de Kerk is erg geschokt door de vele verhalen van misbruik. Zij is dit nog meer als blijkt dat misbruik soms door haar eigen medewerkers gepleegd werd.

We schrijven deze bladzijden in het licht van het evangelie. Daardoor wordt de focus nog scherper. Jezus' prioritaire zorg voor de kinderen en voor alle meest kwetsbaren, is te treffend om ze ook maar enigszins te nuanceren. Jezus is zonder meer het beeld van een "bewogen" God. Hij neemt het leed van mensen niet enkel ernstig. Hij doet er ook iets aan. Het evangelie is bijzonder streng voor wie "kleinen, die op God vertrouwen ten val brengen" (Mc 9,42). Maar het wordt er ook positief geformuleerd: "alles wat je voor één van de kleinsten van Mij hebt gedaan, heb je voor God zelf gedaan" (Mt 25,40).

Bij dit schrijven hebben we een concrete situatie voor ogen: iemand die in het pastorale domein werkt, wordt geconfronteerd met een geval van seksueel misbruik, direct of indirect. Het gaat om een slachtoffer en/of om een dader. Het misbruik kan gepleegd zijn door een familielid, door een bekende, door een vreemde of door iemand die een verantwoordelijkheid draagt in de kerk. Misschien zijn de betrokkenen al naar de politie gestapt of hebben ze al een arts geraadpleegd. Misschien (nog) niet. Maar nu komen ze met onrecht, met leed en onmacht – of met hun kwaad als het om een dader gaat – bij een kerkwerker terecht. Ze willen ook aan hem of aan haar hun verhaal kwijt. Hier moeten wij onze verantwoordelijkheid opnemen. In al deze gevallen heeft de kerk een taak bij de begeleiding van diegenen die zich tot haar wenden op zoek naar troost en steun, naar begeleiding en recht of naar vergeving. In ieder geval op zoek naar heling en herstel. Dit document is van pastorale aard. In de eerste plaats geven we een omschrijving van wat we onder seksueel misbruik van kinderen verstaan. Daarna trekken we de aandacht op de medeslachtoffers bij seksueel misbruik. In de derde plaats beschrijven we de eigenheid van de pastorale begeleiding: wat kan een pastorale medewerker doen? In de vierde plaats komt de vraag van het doorverwijzen ter sprake. Ten slotte stellen we de vraag naar de pastorale begeleiding van de daders van seksueel misbruik bij kinderen.

1. Omschrijving van seksueel misbruik van kinderen: primaire en secundaire slachtoffers

1.1. Het primaire slachtoffer: het kind

- Seksueel misbruik van kinderen is een vorm van seksueel geweld binnen een afhankelijkheidsrelatie. De volwassene gebruikt het overwicht dat hij of zij heeft om een kind te overhalen tot het stellen of het ondergaan van seksuele activiteiten in woorden, gebaren of handelingen. Kinderen die misbruikt werden kunnen negatieve gevolgen

vertonen op lichamelijk, relationeel, psychisch en spiritueel vlak. Deze gevolgen kunnen zich manifesteren tijdens de periode van het misbruik, maar ze kunnen ook later op volwassen leeftijd aan het licht komen, soms zelfs veel later, bij het ouder worden. Ook de dreiging tot seksueel misbruik is reeds een vorm van misbruik omdat de angst die deze dreiging bij het kind veroorzaakt, het kind in een evenwichtige groei belemmert. We gaan nu nader in op deze korte omschrijving.

- Seksueel misbruik speelt zich altijd af binnen een afhankelijkheidsrelatie. Een kind is afhankelijk van een volwassene voor zijn lichamelijke, emotionele, intellectuele en geestelijke ontwikkeling. Deze volwassene bezit een overwicht wat betreft fysieke kracht, emotionele en intellectuele ontwikkeling. Bij seksueel misbruik wordt dit overwicht aangewend om het kind te overhalen of te dwingen tot het stellen of het ondergaan van seksuele activiteiten waaraan het nog niet toe is, of waarvan de precieze betekenis het kind nog ontgaat.
- "Kind zijn" is meer dan de aanduiding van een bepaalde leeftijdscategorie (16 of 18). We willen vooral verwijzen naar mensen die psychologisch veel jonger zijn dan de dader. Ook personen met een verlengde minderjarigheid, mensen met een mentale handicap dus, vallen onder de definitie "kinderen".
- Omdat het kind onrijp is op fysiek, emotioneel, psychologisch en geestelijk vlak, kan het geen bewuste en vrije instemming verlenen tot het aangaan van seksuele relaties. Daarom zijn seksuele relaties tussen volwassenen en kinderen altijd een vorm van geweld. We spreken dan ook in alle gevallen van seksueel misbruik.
- Bij seksueel misbruik kunnen verschillende vormen onderscheiden worden. Seksueel misbruik is breder dan lichamelijk contact. Er kan ook niet-fysiek misbruik zijn: seksuele commentaren, exhibitionisme, voyeurisme en (dwingen tot) het bekijken van pornografische films. Seksueel misbruik gaat bovendien niet noodzakelijk gepaard met fysiek geweld. De dader kan het kind zo manipuleren dat het niet in staat is "neen" te zeggen. Hij (of zij) kan dreigen met seksueel geweld.
- Seksueel misbruik kan intra- of extrafamiliaal plaatsvinden. Zowel incestueuze relaties met kinderen (intrafamiliaal) als seksuele relaties met bekenden of vreemden (extrafamiliaal) schaden het kind.

1.2. De secundaire slachtoffers: de omgeving

Mensen uit de directe omgeving van het slachtoffer kunnen eveneens onder de situatie van het misbruik lijden of geleden hebben, bijvoorbeeld de zussen en broers van het slachtoffer bij gevallen van incest. We spreken hier van "secundaire" slachtoffers. Ook al zijn ze zelf niet seksueel misbruikt, het machtsmisbruik bij incest zal zich wellicht niet beperkt hebben tot het seksuele domein. De angstaanjagende sfeer in huis kan diepe sporen nalaten. Zowel bij intrafamiliaal als bij extrafamiliaal misbruik zullen zussen en broers voorts ook delen in de schande en soms ook in de verdachtmaking van medeplichtigheid bij de onthulling van het misbruik. Maar het zwaarste leed is meestal het mede-lijden met hun misbruikte zus of broer. En wat met de ouders van een misbruikt kind of de partner van een incestpleger? Er ontstaat bij seksueel misbruik een uitdijende kring van mede-slachtoffers.

Indien een lid van het onderwijzend personeel, van een jeugdbeweging of van een andere groepering of gemeenschap zich schuldig maakte aan het misbruik, wordt de hele gemeenschap medeslachtoffer. Dit geldt ook voor de kerk. Indien een pastoraal betrokkene seksueel misbruik pleegt, lopen alle andere pastoraal betrokkenen het risico als potentiële daders beschouwd te worden. Bovendien dreigen de andere leden van de gemeenschap als medeschuldigen bestempeld te worden, omdat zij er niet in geslaagd zijn het misbruik te voorkomen.

1.3. De pastorale begeleiding van slachtoffers van seksueel misbruik

Wat nu volgt, geldt op de eerste plaats voor de primaire slachtoffers, de misbruikte kinderen. Toch zijn heel wat elementen ook van toepassing op de secundaire slachtoffers. Eén ding is zeker: wie zich tot een pastoraal werkende wendt, heeft recht op pastorale zorg. We raden af dat eenzelfde persoon slachtoffer en dader zou begeleiden. Een slachtoffer heeft er nood aan te voelen dat iemand volledig achter hem of haar staat. Bij de begeleiding van verschillende personen in een conflict kan de indruk ontstaan dat de pastorale werker, net als de dader, dubbel spel speelt. Pastorale zorg beoogt de zorg voor de totale mens. Ze is heling, heel-making uit de verbrokkeling. Bij die heelheid kunnen lichamelijke, psychische, sociale, spirituele en religieuze dimensies onderscheiden, maar niet gescheiden worden. Het eigene van de pastorale zorg bestaat in de gerichte aandacht voor de spirituele en religieuze dimensies. De andere dimensies komen straks ter sprake, als we het hebben over "doorverwijzing".

Als slachtoffers van seksueel misbruik naar een pastorale medewerker komen, dan verlangen ze in de eerste plaats dat hun lijdensverhaal beluisterd en gehoord wordt. Betrokkenheid en meelevens zijn hierbij van beslissend belang. Pastorale werkers zijn geen onderzoeksrechters. De vraag naar de "waarheid" is niet hun eerste bekommernis. Zij moeten niet ondervragen, geen feiten controleren. Zij luisteren actief naar het verhaal van de beleving van de pastorant. En dat verhaal is altijd "waar", want zo "beleeft" een mens zijn of haar situatie. De eerste zorg van de pastorale werker is altijd: hoe kan ik hier voor deze medemens heenwijzen naar Gods' liefde? Hoe kunnen we een veilig klimaat scheppen waarin een lijdende mens open-hartig kan zijn?

Misschien blijft het bij dat ene gesprek tussen hulpzoeker en pastorale werker. Soms kwam de pastorant alleen maar zijn of haar hart luchten of betrouwbare adressen vragen van psychologische of juridische hulpverleners. Die geeft de pastorale werker dan mee. Als het mogelijk is, rondt de pastorale werker het gesprek af in een gebed, geeft een gebedstekst (bv. een vertrouwenspsalm 23, 30, 31, 131) mee of zegt enkel maar: "ik draag je mee in mijn gebed vanavond". Dat mag, want het slachtoffer belde aan bij een pastorale werker aan en niet bij een consultatiebureau. Het kan gebeuren dat dit eerste gesprek het begin wordt van een meer langdurige pastorale begeleiding. In een pastorale relatie kan echt helingswerk vooral gebeuren op het spirituele en op het religieuze vlak. Steeds is de eerste voorwaarde dat het slachtoffer in een veilige omgeving verkeert. Dat betekent dat er geen risico op (verder) misbruik mag bestaan. Het helingsproces zelf omvat een aantal aspecten met specifiek religieuze dimensie: het herstel van vertrouwen, de schuldproblematiek en een rouwproces over het verlies.

Herstel van vertrouwen

Het seksuele misbruik heeft het vermogen tot vertrouwen in andere mensen aangetast. Slachtoffers van seksueel misbruik hebben te kampen met een verlies van het gevoel van verbondenheid. Slachtoffers hebben niet alleen een negatief zelfbeeld, maar beschouwen vaak ook andere mensen als onbetrouwbaar. Zij komen daardoor niet zelden in een spiraal van isolement terecht. Daarom is het van belang dat de pastorale werkers in staat zijn het vertrouwen van de slachtoffers te winnen en dat ze blijf geven dat vertrouwen waard te zijn in een rustig evenwicht van afstand en nabijheid. Net genoeg afstand om een ruimte van vrijheid te scheppen – het slachtoffer heeft al beklemming genoeg ervaren in het machtsmisbruik. Toch ook net genoeg nabijheid zodat het slachtoffer zich niet opnieuw in de steek gelaten weet. Dit geldt nog meer als de dader iemand is die een kerkelijke functie uitoefent of uitoefende. De Kerk is erg geschokt door deze verhalen en heeft spijt van dit gebeuren. Het vertrouwen in de Kerk wordt hier erg geschonden en alleen nieuwe positieve ervaringen kunnen bijdragen tot dit herstel. Niet zelden hebben slachtoffers van seksueel misbruik ook hun vertrouwen in God verloren: "Waar was God tijdens het misbruik? Waarom is God niet tussen gekomen?" Het is een eeuwenoude klacht. Nog eens, als de dader een kerkelijke functie uitoefent, zal die weerslag of het godsbeeld waarschijnlijk nog veel sterker zijn. Het beeld van God als Vader zal zwaar gehavend zijn. In acute crisissituaties – maar ook soms jaren nadien - komen bij het slachtoffer heel wat gevoelens naar boven, waarbij machteloze woede vaak de boventoon voert. Wij kunnen hier helpen met bijbelteksten waarin verlorenheid, woede, klacht, verdriet, wraakgedachten, verwijten en machteloosheid verwoord worden en als gebed geformuleerd. Want dit is de helende kracht van het bijbelse bidden: alles mag er gezegd worden, als het woord maar tot God gesproken wordt. Dan wordt de klacht omgevormd tot een uitdagende relatie met God. Net wat Jezus deed op het kruis: "...waarom hebt Gij mij verlaten?". Maar de bestemming was wel "God". Het kan het prille begin worden van een nieuwe verbondenheid.

Een complexe schuldproblematiek

Meestal voelt het slachtoffer zich medeschuldig aan het misbruik ("Heb ik het niet uitgelokt? Heb ik niet meegewerkt?). Maar het kind draagt geen schuld. Het is de volwassene, die misbruik gemaakt heeft van het vertrouwen dat het kind in hem of haar had.

Daarnaast kan het slachtoffer zich ook schuldig voelen voor de onthulling van het misbruik. Het slachtoffer heeft het gevoel "het contract" met de dader te hebben verbroken. De dader heeft het slachtoffer immers verplicht tot geheimhouding. Het slachtoffer verbrak de geheimhouding ... en kan dus de (valse) indruk hebben de dader verraden te hebben.

Ten slotte kunnen slachtoffers ook schuldgevoelens ontwikkelen omwille van de (eventuele) gevolgen van de onthulling van het misbruik. Als het om misbruik gaat in het gezin, wordt de stabiliteit van dat gezin bedreigd door de onthulling, bijvoorbeeld omdat de vader in de gevangenis belandt. Misschien komt de zaak in de media en worden dader én slachtoffer met de vinger gewezen.

Op latere leeftijd kan zich nog een andere schuldproblematiek aandienen. Omwille van de opgelopen trauma's kan een aantal slachtoffers tekort schieten op verschillende gebieden. Zij vinden ondermeer dat ze hun kinderen niet de liefde hebben kunnen schenken waarop zij recht hadden. Of zij hebben de indruk hun partner te kort te doen, omdat ze seksualiteit enkel als een

"noodzakelijk kwaad" kunnen beleven. Deze problematiek moet delicaat behandeld worden: er is immers inderdaad sprake van een complex samengaan van falen en gekwetst zijn. In een rijpere pastorale relatie kunnen misschien vele van deze schuldgevoelens stilaan verwoord worden. Dan kan zelfs soms de vraag naar vergeving of verzoening aan bod komen. Vergeving schenken is een proces dat veel tijd in beslag neemt. Een te "snelle" vergeving wordt soms ingegeven door een religieus "moeten": Vergeef ons onze schulden gelijk ook wij vergeven aan onze schuldenaren. Zo'n "verplichte" vergeving lost de diepere problematiek niet op. Ze slaat te veel stappen over en de schuldgevoelens zullen vaak terugkeren of zich in andere vormen uiten. Vergeven is bovendien verschillend van vergeten. Het kwaad dat werd ondergaan, kan men niet vergeten en hoeft men niet te vergeten. De Bergrede vraagt wel dat men uit de dodelijke spiraal van wraak, weerwraak en tegenweerwraak treedt. Vergeving sluit ook niet in dat slachtoffers afzien van datgene waarop ze recht hebben, zoals bijvoorbeeld de terugbetaling door de dader van de therapeutische zorgen. Vergeving verschilt ook van verzoening. Bij vergeving komt het slachtoffer los van de negatieve band die hem of haar aan de dader bindt door de woede en de wraakgedachten te boven te komen. Verzoening betekent de relatie met de dader hervatten. In vele gevallen is het beter dat dit niet gebeurt, het moet uitgesloten worden als het risico op nieuw misbruik blijft bestaan. In andere gevallen ontstaat een opening op verzoening, als de dader ingaat op de veel voorkomende vraag van het slachtoffer om oprechte verontschuldiging. Toch betekent verzoening nooit een herstel van de relatie zoals ze was voor het misbruik. De relatie moet kwalitatief veranderd zijn. Op zijn minst moeten de in beslag nemende houding en positie geheel verdwenen zijn. Heel dit proces van vergeving – en soms van verzoening – is tegelijk hard mensenwerk en pure genade. Beslissend is toch het feit of wij erin slagen het slachtoffer via het gebed weer in contact te brengen met God, niet zozeer de Almachtige vader, verwoest door de dader, maar de goede Vader/Moeder op een "almachtige wijze" (Geloofsboek blz. 26), Degene die groter is dan het gekwetste en (soms terecht) verharde hart van mensen.

Een rouwproces over verlies

Bij seksueel misbruik maken slachtoffers een rouwproces door. Ze hebben immers heel veel "verloren". Er werd een inbreuk gepleegd op hun fysieke, psychische en geestelijke integriteit. Een inbraak. Hun lichaam werd geschonden. Het vraagt veel respect, liefde en tederheid om zichzelf weer mooi te vinden. Zij moeten tijd krijgen om hun woede op de dader omwille van hun geschonden "ik" onder ogen te zien en te "plaatsen", om te treuren over een verloren jeugd. Tijdens het misbruik zijn ze in hun eigen ogen tot een "niemand" geworden. Samen met andere hulpverleners kunnen pastorale medewerkers ertoe bijdragen dat slachtoffers opnieuw "iemand" worden. Dit is een proces dat op psychisch, sociaal, maar ook op religieus niveau plaats grijpt. De pastorale eigenheid bestaat erin mensen opnieuw in een levende relatie te brengen met die "Iemand", die iedere "iemand" in de palm van zijn hand heeft geschreven. Op hun eigen wijze begeleiden pastorale medewerkers dit groeigebeuren, waarin medemensen zich weer durven laten beminnen en weer durven beminnen.

1.4. Doorverwijzing naar andere hulpverleners

Hebben we intussen van onze medewerkers geen onmenselijke opdracht gevraagd? Zeker, de begeleiding van slachtoffers van seksueel misbruik vraagt van hen vorming en deskundigheid op hun eigen vlak. Het zou goed zijn dat zij aanvullende vorming volgen. Luisteren naar traumatische verhalen is immers ook erg belastend voor de pastorale werker. Zelfzorg is vaak het eerste wat opgegeven wordt als men onder druk komt te staan van de vele zorg-vragenden. Zij dreigen hier slachtoffer te worden samen met het slachtoffer. Men noemt dit secundaire victimisatie. De beste preventie bestaat erin dat ook de pastorale werker zich laat begeleiden in supervisie. Supervisie beschermt bovendien tegen een te eenzijdige benadering van de complexe problematiek. Supervisie is hoe dan ook een noodzakelijke component van kwaliteitszorg. Anderzijds moeten ze ook hun grenzen kennen. Daarom moeten ze samenwerken en soms doorverwijzen. Waarom en wanneer moet een slachtoffer van seksueel misbruik doorverwezen worden?

In een vrij groot aantal gevallen zullen pastorale werkers aan slachtoffers van seksueel misbruik een voorstel moeten doen tot doorverwijzing. Doorverwijzen betekent echter niet wegsturen. Doorverwijzing gebeurt precies uit respect voor de eigenheid van de andere domeinen: het medische, het psychische, het sociale en het juridische. Als een zekere vorm van samenwerking of wederzijdse informatie, altijd met respect voor het beroeps- of biechtgeheim, met een arts, een therapeut, een maatschappelijk werker of een juridische raadgever mogelijk is, is dit een goede zaak. Die doorverwijzing is voor pastoraal werkenden ook van groot belang als ze zich willen concentreren op hun eigen taak, de religieuze heling. Het ligt voor de hand dat pastorale

medewerkers over de nodige adressen beschikken. Het is veruit best als de slachtoffers zelf de nodige stappen zetten. In sommige gevallen kunnen pastorale medewerkers de slachtoffers hierbij wel enige steun verlenen.

- **Doorverwijzing naar een arts**
Slachtoffers moeten naar een arts doorverwezen worden als er ernstige lichamelijke klachten zijn zoals bijvoorbeeld slaap- of eetstoornissen, lichamelijke letsels, seksueel overdraagbare aandoeningen. Als het slachtoffer zwanger is, ligt doorverwijzing voor de hand.
- **Doorverwijzing naar een therapeut**
Seksueel misbruik kan zware trauma's veroorzaken. Die trauma's zijn soms niet alleen het gevolg van het seksuele misbruik. Er kunnen zich ook andere belastende factoren voordoen zoals verwerping of verwaarlozing. Verder wordt de ernst van het trauma beïnvloed door de leeftijd van het kind, de zwaarte van de feiten, of er al dan niet geweld gebruikt werd, de duur van het misbruik, de plicht tot geheimhouding en de aard van de relatie met de dader. Als het slachtoffer gekweld wordt door nachtmerries en door oncontroleerbare flash-backs (dit zijn ongewilde herbelevingen van het trauma) is professionele psychische bijstand noodzakelijk.
- **Doorverwijzing naar een juridische raadsman.**
In de meeste gevallen dringt de doorverwijzing naar een juridische raadsman zich op. Op de meeste vragen die zich op juridisch vlak stellen, zal de pastorale werker geen volledig duidelijk zicht hebben.
- Is een strafrechtelijke procedure gewenst en mogelijk? Is een civielrechtelijke procedure gewenst? Daarover kan best met een jurist gesproken worden. Is het gewenst of zelfs verplicht het geval aan het parket te melden? Niet zozeer vanuit een directe wetgeving hierover, maar vanuit de zware plicht herhaling van de feiten met hetzelfde slachtoffer of met nieuwe slachtoffers te voorkomen? Aan de raadsman kan gevraagd worden wie dan de melding best doet en hoe. Indien de dader een kerkelijke functie uitoefent: Doorverwijzing naar de overste van de dader of naar de kerkelijke commissie voor de behandeling van klachten van seksueel misbruik in de pastorale relatie

Slachtoffers van seksueel misbruik gepleegd door een pastorale medewerker, houden er vaak aan dat ook de kerkelijke autoriteit ingrijpt. Zij doen er goed aan zich te wenden tot de kerkelijke overste van de dader. Voor religieuzen is dat hun eigen religieuze overste. Voor alle anderen is dat de bisschop.

Sommige slachtoffers hebben het moeilijk om deze stap niet te zetten. Zij kunnen dan doorverwezen worden naar de kerkelijke commissie die klachten behandelt over seksueel misbruik in een pastorale relatie. De procedure die daarbij gevolgd wordt, kan gevonden worden in het statuut van die commissie dat verder in dit document wordt afgedrukt.

Voor alle inlichtingen in verband met misbruik in een pastorale relatie kan men anoniem telefoneren naar het contactpunt van de Kerk betreffende deze klachten: 078/153070.

2. Seksueel misbruik: de daders

2.1. Pastorale begeleiding van de dader

"Heeft iemand die zich schuldig maakt aan seksueel misbruik wel recht op pastorale begeleiding?" Het antwoord is "ja", om een drievoudige reden. Eerst en vooral omwille van de slachtoffers. Een goede begeleiding kan wellicht curatief en preventief werken, zodat er geen nieuwe slachtoffers vallen.

In de tweede plaats omdat de daders meestal ook gekwetste mensen zijn, ook al zijn ze zwaar in de fout gegaan. Velen van hen zijn zelf seksueel misbruikt geworden. De pastorale begeleiding kan echter nooit verhinderen dat er recht moet geschieden. Op strafbare feiten staan straffen. De pastorale begeleiding kan er nooit in bestaan dat de daders goedgepraat worden. Pastorale begeleiding kan nooit gelijkgesteld worden met een goedkope "absolutie". Ze veronderstelt de eerlijke bereidheid van de dader om zichzelf in vraag te stellen, te groeien naar inkeer en uiteindelijk zijn schuld tegenover het slachtoffer en tegenover God te bekennen en de aangebrachte schade in de mate van het mogelijke te herstellen. Alleen dan kan er van echte heling sprake zijn.

Ten derde omdat pastorale medewerkers zich op het spoor van Jezus willen begeven. Daarom bieden zij daders van seksueel misbruik een relatie aan. Een relatie van aanvaarding-met-in-achtnaam-van-de-schuld. Zonder zo'n relatie van aanvaarding durft noch kan iemand tot inzicht, bekentenis en tot een duurzame gedragsverandering komen. Pastorale begeleiders zullen zich in hun delicate werk voortdurend onder de kritiek van het evangelie moeten plaatsen. Illustraties uit

het leven van Jezus zijn legio. Jezus verwacht zijn rol niet met die van andere hupverleners en niet met die van de gerechtelijke instanties. Hij is geen onderzoeksrechter. Hij ondervraagt de overspelige vrouw niet; hij gaat wel de confrontatie aan met de omstanders die klaar staan om haar te stenigen (Joh 8,3-11). Hij neemt dezelfde houding aan tegenover de uitgestoten zondares (Lc 7,36-50). Maar het meest treffende verhaal is wellicht dat van Zacheüs: "Ik wil vanmiddag bij jou komen eten". Jezus biedt een relatie aan. Maar aan het einde van de middag spreekt Zacheüs over zichzelf niet enkel de straf uit die hij op de rechtbank gekregen zou hebben (al het afgeperste goed viervoudig teruggeven), maar ook een surplus: hij geeft de helft van zijn bezit aan de armen (Lc 19,1-10).

Daders van seksueel misbruik hebben zware fouten gemaakt tegenover de slachtoffers. Zij hebben ook secundaire slachtoffers gemaakt. Toch kan ook hen begeleiding aangeboden worden. Om die pastorale begeleiding nader te beschrijven gebruiken we drie sleutelwoorden: machtsmisbruik, schuldbekentenis en heling van kwetsuren.

Openen van de ogen voor het misbruik van de macht

Plegers van seksueel misbruik hebben de machtspositie waarin zij verkeren, misbruikt. Zij hebben het overwicht dat ze als vader, leraar, huisvriend of pastorale werker hadden, misbruikt om aan hun eigen oneerlijke noden tegemoet te komen. Macht kan worden uitgeoefend door bruut geweld, maar meestal is er sprake van dreiging of van subtiele manipulatie. Daardoor raakt het kind stilaan verstrikt in een net, waardoor het de indruk krijgt de seksuele relatie niet meer te kunnen weigeren. Soms gebruiken daders in dit voorbereidende proces religieuze argumenten. Zo gebeurt het dat vaders zich beroepen op het gebod "eer uw vader en uw moeder". Of dat pastoraal werkenden hun functie misbruiken die hen extra macht geeft, omdat ze een verwijzing naar God inhoudt. Niet zelden menen deze daders dat God hen zal beschermen, zodat het misbruik niet aan het licht zal komen. Of ze gaan zich ter compensatie extra inzetten voor de kerkelijke gemeenschap om de begane fouten in evenwicht te brengen door het stellen van goede daden.

Hierbij worden dus niet enkel mensen gemanipuleerd. Ook het evangelie wordt gemanipuleerd. En God wordt gemanipuleerd: God zou hen op een speciale manier beschermen en Hij is hun dat verschuldigd omwille van hun inzet. Hun Godsrelatie vertoont een boekhoudkundig patroon: do ut des. Pastorale werkers trachten in de begeleiding zulke foutieve religieuze opvattingen waarmee plegers hun daden goedpraten, bij te stellen. Meteen leven ze een andere God voor, die gratis bemint, zichzelf ten dienste stelt en juist daardoor onvermoede perspectieven van leven opent.

Schuld erkennen en bekennen

Daders van seksueel misbruik doen er gewoonlijk alles aan om hun daden goed te praten of te rechtvaardigen. Zij zeggen bijvoorbeeld dat het slachtoffer het misbruik heeft uitgelokt of ze zijn van mening dat het misbruik zelf toch zo erg niet was omdat ze niet tot penetratie zijn overgegaan. Anderen vinden dat de gevolgen van het misbruik verwaarloosbaar klein zijn. Ten slotte zijn er ook daders die menen dat de maatschappij ten onrechte seksuele relaties met kinderen verbiedt. Eigenlijk wijzen deze zelfrechtvaardigingen op een sluimerende (of verdrongen) ethische gevoeligheid. Deze mechanismen dienen om iets goed te praten of te verzachten, waarvan de daders eigenlijk nog wel ergens weten dat het niet kan.

Meegaan in de rechtvaardigingen van de dader, stelt het proces van heling uit of werkt het zelfs tegen. Als mensen er echter in slagen aansluiting te vinden bij dit verdrongen schuldgevoel, kan er wel heling optreden. Maar dit zal alleen mogelijk zijn als de pastoraal werkenden een onderscheid maken tussen slechte daden en slechte mensen. Als zij zelf iets voorleven van Gods onvoorwaardelijk geloof in de oorspronkelijke goedheid van de mens, kunnen daders misschien een zekere afstand nemen van hun daden. Ze kunnen ze als verkeerd erkennen zonder dat ze zichzelf totaal afschrijven. Zo kunnen ze gaandeweg de verantwoordelijkheid en de schuld voor de gepleegde feiten opnemen. Misschien breekt dan het moment aan waarop ze bekwaam en bereid zijn om zich bij het slachtoffer te verontschuldigen voor het berokkende leed.

De dader draagt niet alleen schuld tegenover de slachtoffers en tegenover de maatschappij. Als God Liefde is en zich identificeert met de minsten, de gekwetsten en de slachtoffers, zoals het Matteüsevangelie in hoofdstuk 25 aangeeft, is de dader ook schuldig tegenover God. Het sacrament van de verzoening kan echter nooit losgemaakt worden van het opnemen van de gevolgen van de verkeerde daden, van het uitdrukkelijk vragen van vergiffenis aan het slachtoffer en van het vrijwillig aanvaarden of creëren van een levenspatroon, waarin het risico op hervallen in seksueel misbruik quasi onmogelijk wordt gemaakt (een voorbeeld: radicaal veranderen van werkmilieu). Al deze voorwaarden zullen ook verhinderen dat als de pastorale werker een priester is, hij zich zou laten klem zetten door het toestaan van het biechtsacrament dat hem heel strikt bindt aan het biechtgeheim.

Helen van kwetsuren

Sommige daders zijn zelf voormalige slachtoffers van fysieke of emotionele verwaarlozing of van seksueel misbruik. Velen van hen hebben sterk geleden onder isolement. Het gevoel voorgoed afgeschreven te zijn, is meestal ook heel erg voelbaar in de gevangenis.

Pastorale werkers moeten oog en oor hebben voor dit getekende levensverhaal. Zonden en wonden liggen vaak heel dicht bij elkaar. Die wonden dienen niet om de zwaarte van de gepleegde feiten te verdoezelen; dit zou onrechtvaardig zijn tegenover de slachtoffers. Kwetsuren kunnen een hypothec leggen op het handelen van mensen, ook al betekent dat niet dat alle verantwoordelijkheid weg valt.

In de pastorale zorg tracht men de gehele mens te zien. Zonder de verantwoordelijkheid in de weg te staan moet een balans gezocht worden tussen de kwetsuren en de positieve aspecten van het levensverhaal – anders doet men onrecht aan de dader. Misschien was de dader een toegewijde werknemer, een trouwe vriend of een kunstenaar. Maar om die levensdraden in filigraan te zien, moet je het levensblad tegen het licht houden. Opdat die verborgen levensdraden weer tot leven zouden komen, moet het levensverhaal tegen Gods licht gehouden worden. Alleen zijn Licht geneest en herschept.

2.2. Moet een dader van seksueel misbruik doorverwezen worden?

▪ Doorverwijzing naar een therapeut

Een dader van seksueel misbruik moet altijd naar een ervaren psychotherapeut of psychiater doorverwezen worden. Vaak blijkt dat hij of zij lijdt aan een psychopathologische stoornis. De pastorale medewerker kan die diagnose niet stellen. Opnieuw: doorverwijzen betekent niet "laten vallen". De pastor kan tezelfdertijd de geestelijke begeleiding verder zetten. Als er samenwerking mogelijk is tussen de pastorale werker en de psychiater of therapeut – met respect voor het beroeps- of biechtgeheim – is dit een goede zaak.

▪ Doorverwijzing naar een juridische raadgever

Het kan soms billijk zijn dat de dader zichzelf meldt bij het gerecht. Hierover kan een pastoraal werker moeilijk uitsluitel geven. Indien deze vraag kan gesteld worden, is de doorverwijzing naar een juridische raadgever vanzelfsprekend.

Om andere redenen zal de dader zelf wel best weten of en wanneer hij best met een jurist contact neemt.

Doorverwijzing naar de kerkelijke commissie voor de behandeling van klachten van seksueel misbruik in de pastorale relatie?

Deze commissie werd opgericht om slachtoffers te helpen en aan de oversten adviezen te geven over de beste wijze om daaraan mee te werken. Zij heeft geen taak van bijstand aan daders. Dit zal doorgaans de taak zijn van de oversten zelf.

(Deze tekst werd samengesteld door een werkgroep met de professoren Matthijs Lamberigts (voorzitter), Peter Adriaenssens, Raf Verstegen, Kris Depoortere, Luc De Fleurquin, Karlijn Demasure, Frans Brunooghe en Frank Hutsebaut)